

Een Mechelse Vrouw nam de pen in de hand ($\pm$ 1550)

door ROBERT FONCKE.

De taalstudie heeft — ook bij ons — in de laatste jaren het juiste inzicht verworven, dat ze tot nog toe al te zeer, ja uitsluitend om zo te zeggen! haar zoeklichten heeft laten vallen op letterkundige teksten, op de verzorgde taal van dichters en prozaschrijvers die uiteraard meer dan een afwijking moet hebben vertoond met de eigenlijke taal van de spraakmakende gemeente.

Thans streeft ze er naar haar kennis te verbeteren door de verruiming van het te belichten gebied en wenst meer belangstelling voor andere dan literaire bronnen, die over het algemeen de taal van de dagelijkse omgang nauwer vasthouden. Aandacht heeft ze in de eerste plaats over voor geschriften van mannen, die 't bewijs leveren dat zij minder geschoold waren en aan weinig meer dachten, toen ze de veder in hun hand hadden, dan aan de rake, juiste uitdrukking van wat ze zeggen wilden, zonder jacht op geleerdheidsvertoon.

Natuurlijk ondervindt dit taalonderzoek van de nieuwe richting geen geringe moeite ter wille van 't betrekkelijk klein aantal geschreven stukken uit de pen van gewone volksmensen uit vroeger tijd. Ten eerste, hoe weinigen konden schrijven in de werkersklasse, zelfs in de kleine-

burgerstand gedurende nog niet zo lang vervlogen eeuwen, toen het schoolgaan als een overbodige weelde werd beschouwd en het onderricht — zo het dan toch werd verstrekt — zonder uitzondering oppervlakkig en gewoonlijk zeer kortdurig uitviel. Ten andere, wat zulke volksmensen ooit schreven, bleef zelden bewaard, omdat het van zelfsprekend slechts tijdelijk, onmiddellijk belang bezat en alleen dan nog voor de schrijver en zijn korrespondent. Slechts mettertijd kon het historische betekenis verwerven, daar het ons heden ten dage beter op de hoogte brengt van het wezen der levende taal in voorbijgegangene eeuwen, van haar woordenschat, van haar vorm- en klankleer en hun verschillen in tijd en ruimte.

Om deze reden verdient ook het dokument dat wij hieronder afdrukken onze volle aandacht.

Wij vonden het terug onder enkele losse blaadjes in ons bezit, samen met een tweede, even eenvoudig papier, waarop tot onze bevrediging een van de personen, die in het eerste stuk mede ter bespreking komt, zichzelf voorstelt als „Ian huijs,... rentmester van den huijsermen van der tafelen van sinte rombou(t)s” te Mechelen en een verklaring, welke hij aldus inleidde, dagtekent van „den iiij dach augustus a^o xv^e eenenvijftich”.

Immers, dit veroorlooft het hieronder volgend briefje enigermate te dateren, daar het van dezelfde tijd moet zijn, wat zeggen wil dus : uit de helft van de 16^e eeuw ; en het laat eveneens toe de schrijfster enigszins te identificeren : ze zal een zuster zijn geweest van de bovengenoemde rentmeester van de H. Geesttafel van Sint-Romboutsparochie — dus ook een Mechelse van geboorte of opvoeding ; zij hadden nog een broeder, Mathijs, tot wie ze haar briefje richt ; ten slotte, een oom, Thomas, die overleden was en over wiens testament ze ook rept.

†

Weet, mathijs, lieue bruer, dat ic v sende, met desen mijns moeders knecht, het testament ende den boeck van tomaes oem, salegher ghedachte, ende noch iij quitasien om het ghelt op stat te ontfanghen ende ic bijdde v vriendelijke dat ghij hem behelpelijke wijlt wesen dat wij toch moghen ghelt krijghen ; ende die ander brieuen die ian met nam, die lijjghen in v camer op tresor. Wijlt dat oec toch met ontfanghen, dat bijdde ic v. sij hebben ian gheloft certeyn en saterdaghe het ghelt te gheuen, ghelije ghij wel weeten moecht. bruer, dijt doende, saldij ons so groeten vrientscap doen. niet meer op dees tijt, dan gruet mij seer lijsken suster ende cornelijs, met alle v huijsghesin. ghescreuen den iersten aprijl bij mij

lijsken huijs,
v suster wat
ic vermach.

Op de naast de ondertekening vrijgebleven rand volgt dan een nota in ander geschrift :

Item Ick hebbe ontfanghen van jannen de meijer, rentmeester der stadt van antwerpen, de somme van lvj g.x st. eens /ter causen van drij quitansse, van jannen broeder mj achterghelaten, den huysermen aengaende der stadt van mechlen te weeten /een van xxx g. eens, ende dander van xvijj eens ende noch eenne van xj g.x st. /maer laet besien opt boeck.

Op de smalle wit gelaten rand links gaan de aantekeningen van de bestemming van het briefje voort :

It. hier op heeft leysken suster van mynnen weggen ontfanghen van die viscoepers van mechlen.....xl g.eens

It. aen die bode van tricht verleet.....ij g.

rest Ick noch te betalen..... xiiij g.x st.

Het lijdt geen twijfel dat deze drie nota's afkomstig zijn van de broeder van de briefschrijfster, heer Mathijs Huijs, tot wie ze haar episteltje richtte. Hun inhoud zullen wij niet verder in een bespreking betrekken dan om er op te wijzen, dat zij ogenschijnlijk renten op de Gemeijne

Huijsarmen en op het Visverkopersambacht van Mechelen aanstippen ; ze laten ons anderzijds letten op de spelling van de naam der Dijlestede, die heer Huijs beide keren verkort neerpent. „Tricht” in zijn laatste item bedoelt natuurlijk — gelijk genoegzaam bekend is — naar ouder gebruik de stad Maastricht.

Aan de naar hem gekomen bode uit deze stede „verleet” hij — gaf hij uit : 2 gulden. Hierom zullen wij wel mogen afleiden dat die bode de door de briefafzender aangekondigde knecht van haar moeder en zij te dien tijde te Maastricht gevestigd was.

In haar biljet ontbreken niet enkele belangwekkende bijzonderheden ! Zij begon het — volgens 't oude gebruik — met een kruisje boven in het midden van haar blad, wat wijst op haar vrome zin. Gevoelig luidt haar apostrofe tot haar „lieve bruer”, ook haar verzoek, ten einde, — wanneer ze „voor den oogenblik niets meer heeft te schrijven” — om haar groeten over te maken aan heel het gezin van Mathijs, speciaal aan Lijsken suster en Cornelis, die zo goed als zeker zijn vrouw en zijn zoon waren ; gevoelig en ontroerend zo waar klinkt haar slotondertekening met de eigenaardige verzekering van haar zusterliefde, die wij ons nog van nergens in zulke oude, rake vorm herinneren.

Ons interesseert niet alleen de inhoud, maar eveneens de vorm van dit schrijven. Wij zagen ons verplicht er alle hier afgedrukte zintekens zelf in te lassen, want komma's noch punten blijkt Lijsken te kennen, geen een heeft ze aangebracht ; Mathijs in zijn nota's gebruikte daarentegen wel komma's, maar alleen in de middeleeuwse gedaante van het schuine streepje ; ook bij hem dienden wij ze aan te vullen.

Meer dan een woord of zijn spelling wekt terecht onze aandacht.

Verouderd voor die tijd van het midden van de 16^e eeuw komt de orthografie van het achtervoegsel *-scap*, in „vrientscap”, en van „viscoepers”, in Mathijs' nota's, voor.

Een geleerde en on-mechelse wending is ongetwijfeld de vooropgestelde genitief in „mijns moeders knecht”. Zuiver mechels. daarentegen luidt „saldij”, regelrecht herinnerend aan het huidig „zulde”, voor : zult ge. Ook de nu nog steeds geldende uitspraak van het adjektief „arm” in de mechelse volkstaal galmt duidelijk weer in „huijsermen”. Men lette anderzijds op Lijskens „en saterdaghe”, wat zeggen wil : aanstaande zaterdag, wat de Mechelaar thans nog altijd aanduidt met „e zaterdag”; alleen heeft het mechels vrouwtje vastgehouden aan de archaische vorm „en”, al hoorde ze en sprak zijzelve hoogst waarschijnlijk steeds „e” in die zegswijze.

De tekens *u* en *v* worden door elkaar gebruikt voor huidige klinker *u* en medeklinker *v*.

De *g* vóór klinkers en vooral in het prefiks *ge-* wordt voorzien van een overbodige *h* door broeder en door zuster, echter nog regelmatig door de tweede dan door de eerste.

Mathijs goochelt uiterst graag met de verdubbeling van medeklinkers, in de eerste plaats van intervokalische *n*. Harerzijds houdt Lijsken veel van assimilatie, uitlopend op uitstoting van het bepaald lidwoord singularis in „op stad, op tresor”, feitelijk te lezen als „op t' stad, op t' tresor”; zo wijst de eerste van deze beide uitdrukkingen direkt aan dat reeds in het Mechels van vier eeuwen her bij het substantief „stad” na voorzetsels — vgl. door t' stad, naar t'stad, in t' stad — het fonetisch verschijnsel van syncope van *e* en verscherping van *d* tot *t* vóór stemloze consonant in het lidwoord was doorgevoerd.

Ter aanduiding van de lengte der vokalen wordt gewoonlijk het teken *e* bijgevoegd : *ae*, *ie*, *oe*, *ue*. Daaruit volgt dat *oe* als *oe* (moeder, doende) en als lange *o* (oem, moecht) kan te lezen zijn. Dat *ue* werkelijk lange *u* is, blijkt ten volle uit „bruër”, d. i. broeder. Mathijs bezigt — zeer geleerd — die volle vorm van de verwantschapsnaam ; Lijsken kent uitsluitend de gekontraheerde, die het Mechels dialect van vandaag alleenlijk daarvoor aanwendt, in het enkelvoud en in het meervoud gelijk in afleidingen. Haar briefken veroorlooft aldus vast te stellen dat van dit woord de vorm en de uitspraak bij de Meche-laars sinds eeuwen niet in het minst zijn gewijzigd.

Opvallend echter komt haar imperatiefvorm „gruet” van het werkwoord „groeten” voor. Het lijdt nochtans weinig twijfel of ze heeft zich geheel en al hierbij vergist, omdat ze andermaal een geleerd woord binnensmokkelde ! Immers, „groeten” leeft niet in onze gewesttaal, behalve in het Ave-Mariagebed.

Het meest in 't oog vallend in Lijskens spelling lijkt ons het veelvuldig gebruik van het *ij*-teken, dat zowel voor de korte onzuivere *i* staat als voor de nieuwnederlandse difthong *ei/ij* en zelfs voor het laatste element van deze tweeklank in het vreemde woord „certeijn”. Dit verraaft, naar wij menen, dat de schrijfster op haar manier de verwarring voortzette, welke ouderen van dagen vóór haar met de tekens *i* en *y* veelvuldig hebben begaan. Men zou zich zelfs eventjes geneigd kunnen voelen, er uit af te leiden dat de nieuwnederlandse difthongering van de vroegere lange *i* tot *ei/ij* omstreeks 1550 in het Mechels nog niet aarzelloos was doorgevoerd en tot bevestiging van zulk vermoeden wijzen naar de verrassende vorm „mj” (= mij) in de tekst van Mathijs... ware het niet dat hun tijdgenoot te Mechelen A. Sexagius — eigenlijk Antoon van T'Sestieh — in zijn bekende *Orthographia*

Linguae Belgicae (1576) (1) volmondig heeft getuigd, hoe de oude *i* diende *ei* geschreven te worden op grond van de toen heersende uitspraak ter Dijlestede (2).

Sommige wendingen en enkele woorden, doch reeds op zichzelf het duidelijke, regelmatige geschrift van ons mechels Lijsken en de bedreven hand van Mathijs overtuigen er ons van dat zij beiden degelijk school hadden gelopen en op een voor hun tijd zeer deugdelijke ontwikkeling mochten bogen. Maar tot onze vreugde heeft hun geleerdheid hen niet zo zeer bedorven dat ze volslagen afstand deden van hun gewesttaal; integendeel, zelfs in hun bondige regels laten ze hier en daar een flitsend schijnsel vallen over het mechels dialekt in het midden van de 16^e eeuw.

(1) Herdrukt en met inleiding en aanmerkingen voorzien door Dr. LEO GOEMANS, in *Leuvensche Bijdragen*, jg. 1899-1900.

(2) Zie Dr. GOEMANS, *op. cit.*, vooral blz. 282.

De heer Dr. GOEMANS was welwillend genoeg om mij aan dit getuigenis van Sexagius te herinneren. Volgaarne druk ik hem derhalve mijn oprechte dank uit! Hij verdient hem eveneens om de gevatte suggesties, die hij mij ten beste gaf bij de hierboven besproken wendingen „e saterdaghe” en „op stad” en waarmee ik zeer erkentelijk mijn voordeel heb gedaan.